

Lá ngh Júlia

BUDAPESTI AFRIKAIÁK

2010-ben a Menedék Egyesület felkérésére találkoztam és beszélgettem Budapesten élő afrikaiakkal. Nem volt ez módszeres kutatás, csak benyomások gyűjtése különbségeinkről és hasonlóságainkról, befogadásról és beilleszkedésről, közérzetről, identitásról. Utóbb észrevettem, legalább annyira szól a történet rólunk, magyarokról, mint a köztünk élő afrikaiakról.

Mi az érték?

Egy sűrű nevetésektől, ékszerektől és életerőtől csillogó szudáni asszony azt mondta, a magyarokat sosem látja mosolyogni, itt nem boldogok az emberek. A szomszédok nem szeretik egymást, nem is akarnak beszélni egymással, nem érti, miért. Afrikában, pedig mennyivel nagyobb a bajok, mindenki sokkal többet mosolyog. Magyarországon béke van, az emberek az utcán járva biztonságban érezhetik magukat, de ezt a nagy értéket nem tudják méltányolni.

Ez a minden mondatát hatalmas nevetéssel kíséző asszony olyan országból jött, ahol több mint húsz éven át tartott a polgárháború, gyerekeket raboltak el és kényszerítettek katonának, és most sincs béke (annak ellenére, hogy 2011. július 9-én a déliek akaratából önálló államként megalakult Dél-Szudán). De erről ő nem beszélt, igaz, nem is Szudánról, hanem Magyarországról kérdeztem, itt biztonság van, ismételte, örülnünk kellene a békének. Persze, találkozik az utcán rasszizmussal, hogyne találkozna, van az mindenütt, de itt azért a legnagyobb baj mégis-

csak az, hogy magas az adó, nem lehet kereskedni, minden rámege az adóra.

Budapest nagyon szép, mondja Lamboni Anna, magyar anya, togói apa lánya. Itt sok a víz, a hatalmas Duna, a sok gyógyforrás, és ezek sosem száradnak ki, de ezt az itteni emberek nem értékelik, nem tudják, milyen óriási kincsük van. Itt más az emberek hozzáállása az élethez, itt hajtás van, törekvés, nem érnek rá, hogy kedvesek legyenek. Afrikában örülnek az életnek, pedig mennyivel nehezebb, mint itt. Miután visszajöttem Togóból, ahol húsz évesen, anyámmal együtt, meglátogattuk apámat, átértékelődött az életem, van villany, gombnyomásra, mit akarunk még?

Az itteni afrikaiak körében egy másik Magyarországgal lehet találkozni. Talán meglepő: egy befogadó és jókedvű országgal. Befogadóval, mert minden megkérdezett afrikai azt mondta, nagyon jó itt neki, jól érzi magát, többen még azt is állították, hogy bántalmak soha nem érték; és jókedvűvel, mert az afrikaiak fergeteges koncertjei, dob- és tánctanfolyamai az érdeklődő magyaroknak örömteli fölfedezést jelentenek. A zene és a tánc jót tesz mindenkinek, ezt az afrikaiak tudják a legjobban. Nekünk kész terápia; ránk fér egy kis életöröm.

Feketének lenni a pesti utcán

Raymond Irambo ösztöndíjas diákként érkezett Magyarországra, 1982-ben, Kongó-Brazzavilleből, de az akkori ösztöndíjasok nagy többségével ellentétben ő itt maradt magyar felesége és gyerekeik mellett, és boldog a családjával; ma elektromérnökként dolgozik. A peresztrojka előtt – így mondja – könnyebb volt itt, semmi nem látszott abból az idegenellenességből, ami eljött a

szabadsággal. Megtörtént, hogy az utcán megtámadták, megverték őket. Csak úgy, ok nélkül, a bőrszínük miatt. Nem volt kihez fordulni, az ügyvéd sok pénzbe kerül, a jogvédő szervezetek konkrét kis ügyekben nem tudnak segíteni, az a tapasztalata, hogy valahogy elméletben jogvédők, de a gyakorlatban hogyan is ellenőrizhetnék a már megtörtént eseteket?

Magyar feleségének nem volt könnyű fekete férje oldalán. Előfordult, hogy az utcán leköpték, kurva, nem találtál magadnak fehér embert? Raymond azért vett autót, hogy ne legyen a családjával az utcán látványosság.

Lamboni Anna édesanyjába is belekötöttek az utcán, minek kellett neked egy ilyen színes kölyök, de az öntudatos asszony nem hagyta magát, nekik akart rontani, Anna emlékszik, hogy fogta háromévesen az anyja kezét és húzta el, ne, ezekkel ne verekedjünk. Ma is előfordul, hogy villamoson hallja, vagy taxiból kiabálják ki neki: „Mit keresel itt, menj vissza Afrikába!” De én is ugyanúgy Magyarországot képviselem, mondja Anna, ha valaki eldob az utcán egy szemetet, fölveszem, és a szemétkosárba hajítom, hát én menjek el innen?

Fiatalemberek a pénteki imaóra után, a Dobozi utcai mecset előtt – Szenegálból, Elefántcsontpartról jöttek néhány éve a zöld határon át, de azóta sikerült rendezni a papírjaikat – mély meggyőződéssel rázzák a fejüket: nem, soha, senki nem bántotta őket sem szóval, sem tettel, nem, soha nem tapasztaltak itt semmi rosszat. Nem tudom megállapítani, hogy csak udvariasságból, esetleg szeméremből mondják-e. Lehet, hogy igaz – hazai szélsőségeinknek ma más, hazai célpontjaik vannak, talán nem marad idejük az afrikai kiutálására. Csak munkát nehéz kapni, folytatják a jóképű, mosolygós fiúk, hiába vannak rendben az iratok. De különben jól

érik magukat, az alkalmi munkák közti szabadidőben buliznak, magyar lányokkal járnak, szépek a magyar lányok.

Félvérnek lenni

Raymond Irambo hívta fel a figyelmemet a félvér kifejezés kétes voltára. Az óvodában, igaz, ez régebben volt, gyerekei ma már elég nagyok, azt mondta az óvónéni: „Nem tiszta faj”. Már a szó, ahogyan a magyarok mondják: félvér, előítéletet rejt. Csak a vére egyik fele számít? Csak a fele említésre méltó?

Kínos óvodai jelenetre Anna is emlékszik. Az óvodában volt egy jó barátnője, akinek azt mondta az édesanyja, ne barátkozz ezzel a cigánnyal, de az a kislány négy életéve minden háttározottságával kiállt mellette, és azóta is, mind a mai napig jó barátnők. Félvér? Apja azt mondta, egész vér vagy te is! Amikor végre ő is eljutott Togóba, ahol nagy szeretettel fogadták, az utcán úgy mondták, ott megy a fekete-fehér lány. A család meg, a nagy togói rokonság, azt mondta, te vagy a mi „európai lábunk”, vagyis: az ő lábával vannak ők Európában. Ez annál is kifejezőbb, mert Anna táncos, és nem is akármilyen.

Pierre Kouyaté egyetért azzal, hogy ez a félvér szó kicsit kínos. Ámbár az angol is így mondja, *half-blood*. Nem jó szó. Ő azt szereti mondani, hogy *ő kettő az egyben*. A tejeskávé kifejezést is szereti, kávé az apám, tej az anyám, ez nekem megfelel, és mosolyog. Nekem már az a természetes, mondja, hogy keveredés van, nem lehet más képp. Ez az egy világ van mindenkinek, aki él.

Valami baj tényleg lehet a félvér szóval. A Duna TV portáján, ahová találkozott beszélünk meg Kembe Sorellel, mondtam az ott üldögélő két portásnak, hogy őt keresem. Nem ismerték névről, akkor még csak nemrég óta dol-

Raymond Irambo. Fotó: Afrika Tanulmányok

gozott ott, segítségükre siettem az azonosítással: kongói apa, magyar anya. Ja, igen, így az egyik portás, igen, én gondoltam, hogy ő az, csak... csak nem tudtam hogyan mondani. Értettem, hiszen ösztönösen én is körülírva fogalmaztam. Valószínűleg tényleg van a félvér szóban valami, amitől nem szívesen ejtjük ki, nyilván, mert érezzük benne az ítélethordozást. Pedig nem a szavakon múlik, hanem a mögöttes tartalom, azon, hogy ki, mikor, hogyan, milyen hanghordozással és érzellemmel ejti ki. A francia nyelvű afrikai irodalomban és értelmiségi beszédben például többen visszaállították jogaiba a néger szót, tudatosan megfosztva előítéletes szájízétől.

Csupa olyan vegyes házasságról hallottam, ahol magyar a nő és afrikai a férfi. Csak fiúk jöttek ide tanulni, lányok nem, vagy alig. Könnyebb, ha a férfi van a nő országában, magyarázza Raymond, pedig neki sem volt könnyű kezdetben elfogadtatnia magát a magyar apóssal-anyóssal. De a nőknek rendkívül nehéz adaptálódniuk az afrikai élethez. Nem bírják ki, ha nem járhatnak rendszeresen haza vakációra az európai országukba. Nehéz hozzászokniuk a nagy családhoz, ahhoz, hogy a férjük nem csak hozzájuk tartozik, hanem az egész családhoz, és van, amikor ez az utóbbi fontosabb. Osztoznuk kell, és sok gyereket szülniük, mert a férfi sikere a gyerekei számán méretik. Ha ott élnék velük, mondja Raymond, nem mondhatnék a helyi szokásokra nemet a családnak. Úgy gondolódik, mint a fehérek, mondanák, és hogy ez a fehér feleség bűne.

Szkinhedek

Kembe Sorelnak van egy furcsa budapesti története, amely meglepően hasonlít ahhoz, ami egy etióp fiúval esett meg Debrecenben, mindkettő a 90-es évek első felében. Itt is, ott is azzal kezdődött, hogy szkinhedek támadtak az utcán, csúnyán verekedve. Sorel ment haza a Béke téren a gimnáziumból, tízfős szkinhed-banda támadt rá, te mit kere-

sel itt, elveszed a helyet tőlünk, az apád is minnek jött ide, ő meg egyáltalán nem értette, mit akarnak tőle, és miért csinálják ezt. De ha ütik, visszaüt, még hozzá nagyokat, apja mindig azt mondta: inkább börtönbe megyek hozzád látogatni, mint kórházba. Minthogy ismétlődtek a támadások és a verekedések, a fiú megelégtelt, behúzza a kabátujjába a vívópengét (junior magyar bajnokságot nyert vívásban), védekezett a támadókkal szemben, ebből rendőrségi ügy lett, aztán bírósági, a támadókat el is ítélték. Egyszer az Opera mellett egy szórakozóhelyen összejött az egyik volt támadójával. Már nem látszott szkinhednek, beszélgetni kezdtek, azután többször is találkoztak. Egy nap ez a fiú adott neki egy könyvet: Malcolm X önéletrajzát. Te, ezt, nekem? Igen, mondta a volt szkinhed. Barátkoztak.

Az Etiópiából tanulmányi ösztöndíjjal 1990-ben érkezett Teddy Eyassu a debreceni egyetemre került. Egy este egy másik etióp fiúval ment a villamoson, hat kopasz felszállt, hárman a barátomat verték, hárman nekemjöttek, az egyik fogta a nyakamat, én meg fogtam az ő nyakát, akkor elő-

vett a zsebéből egy sprayt, fele a fölemelt kezemre, fele az egyik szemembe ment, azóta is piros. Látom én is, piros a bal szeme fehérje. De az egyetemi diszkóba gyorsan eljutott a támadás híre, leállították a zenét, bemondták, mi történt (korábban már voltak hasonló esetek, szudániakat, arabokat csépeltek), mindenki kitódult a diszkóból, szétverték a szkinhedeket. Azok meg visszatértek bosszút állni, országos ügy lett, végül a rendőrség választotta szét a verekedőket. Bíróság: én voltam a sértett, bilincs a szkinheden. A bíró azt mondta, ha követelem, hogy megbüntessék, akkor megbüntetik, ha megbocsátok, szabadon engedik. Megbocsátottam. Egyszer, később, találkoztunk az utcán, könyveket árult egy pulton, drága, szép könyveket, akart egyet nekem ajándékozni, nem, ne, ugyan; de igen, fogadd el! Nagyon szép könyv volt. Jó barátok lettünk.

Beilleszkedés

Töprengtem azon, miért állították jó néhányan, hogy nem, nem, bántalom a borszínük miatt

soha nem érte őket. Talán érthető bizalmatlanságból. Volt, akinél egy idő múlva mégis előjöttek a kínosabb emlékek. Aztán eszembe jutott az Afrikában minden találkozásnál szokásos hosszú, rituális köszönés-váltás. Hogy vagy? És a család hogy van? És az egészség hogy van? És a munka hogy van? Lehet tovább is cifrázni, és minden kérdésre „jól” a válasz. Még ha előző nap valami szörnyű dráma történt, akkor is azt mondják: jól. Később, néhány óras beszélgetés után – mert ott más az időfogalom –, már előkerülhetnek a súlyosabb témák. De az emberek nem mutatnak egymásnak azonnal komor képet.

Pierre-nek az afrikai életből ezek a hosszú köszönések hiányoznak, és általában „az afrikai idő”, de ezt többen is emlegették: Afrikában mindenre van idő, itt semmire sincs. Anna azt mesélte, apja azt szokta mondani, ha feljön a nap, reggel van, ha lemegy a nap, este van, ez az idő. Pierre Dakarban, ha elindult otthonról valahová, útközben mindig meg-megállt beszélgetni, esetleg leült teázni valakivel... Ott ezt lehet, ott mindig mindenre van idő.

Nemcsak a múltó idő más itt mifelénk, a meteorológiai idő is, ahhoz is meg kell tanulni alkalmazkodni. Aki Afrikából érkezett, nagyon tud fázni a téli hidegben. Teddy Eyassu meséli, hogy a nemzetközi előkészítő intézetben, ahol magyarul tanultak, egyszercsak a tanár azt mondta, nézzétek, ez a hó! Mire ők megdöbbenve bámultak ki az ablakon. Aztán elvitték őket az áruházaiba, kesztyűt venni. Nem akartunk, mondja nevetve, nem is tudtuk, mi az a kesztyű. De aztán nagyon kellett. Mindig fáztam. Mindig a radiátor mellett aludtam.

Mi az még, ami nehezítette a beilleszkedést? A nyelv. Nehéz a magyar nyelv, ezt mindenki mondja. Teddy el se akarta hinni, hogy valaha ezen a nyelven fog egyetemi vizsgákat letenni. Pszichológiát tanult, most már a máso-

dik doktoriját védi meg nemsokára, a válságkezelés témájában. A fiúk is a mecset előtt, akikkel francia-magyar keveréknyelven diskurálunk, ugyancsak küszködnek a nyelvtanulással. De majd menni fog, ígérik, és nevetnek.

Teddy nagyon jól beszél magyarul. Azt mondja, ha szeretet van, és jól érzi magát az ember, akkor megtanulja a nyelvet. A debreceni egyetemen remekül érezte magát, mindenki segített neki, a tanárok is kedvesek voltak és a csoporttársak meghívták a szüleikhez disznóvágásra, itt a pálinka, igyál, koma! A kollégiumba küldött csomagokba a szülők mindig külön beraktak valamit számomra. A tanszékvezető, az volt a pótapukám nekem, úgy kezelte, mint a saját fiát. Túlzás nélkül mondom, őszintén. Csak a kollégiumi nevelőtanár csinált igazságtalan dolgokat. Nacionalista érzelmű volt, ő volt az egyetlen, aki nem szeretett. Hivatalokban is előfordul, ritkán, de lehet olyannal találkozni, aki kimutatja, hogy nem szívesen lát.

Raymond Irambo már hét éve ugyanazon a munkahelyen dolgozik, de nincs biztonságérzete. Tart attól, hogy elveszítheti az állását: ha leépítés van, először mindig az idegenek jönnek, aztán a nők, csak aztán a többiek, akik kevésbé hátrányos helyzetűek.

Étkezés

Az ember nem tudja megtagadni a gyökereit, mondja Raymond, de természetesen sok mindenben alkalmazkodik. Például az étkezési szokásokban. Budapesten nincs afrikai piac, alig kaphatók az afrikai ételek alapanyagai, csak akkor jutnak hozzá, ha idelátogató barátok hoznak, akár Afrikából, akár a nyugat-európai országokból.

Pierre ma is ragaszkodik, ahogy Dakarban megszokta, a mindennapi, hagyományos rizshez. A szószhoz a hozzávalókat a Népszínház utcai afrikai boltban veszi. Gyakran ő főz, de szo-

„A köztünk élő afrikaiakat érdekli, hogy milyen képet alkot fogadott hazájuk az ő fekete földrészükről. Szeretnének hozzájárulni, hogy a magyarok egy kicsit jobban megismerjék Afrikát”

kott a barátnöje is, aki dél-afrikai, és Pierre számára ismeretlen fűszereket használ. Magyarul is szoktak főzni, sok barát jár hozzájuk, magyarok is, afrikaiak is, mindig vegeyesen.

Ballagok a Blaha felől a Népszínház utcán, Pierre nem mondott házsámot. Jobbra-balra nézegetve keresem az afrikai élelmiszerboltot, fejemben – utóbb kiderült, eléggé helytelenül – a Párizsban oly gyakori afrikai boltok képével: árubőség, illatbódulat, európai szemmel alig azonosítható élelmiszerek tarkasága, friss áru, szószokhoz való sötétzöld levelek, gombó, szárított hal, manióka, yamgyökér, édeskrumpli, nagy halomban fehér és piros kóladió.

A kis boltban üldögélő asszony éppen telefonált. Talán yoruba nyelven beszélhetett, nem tudom, de azt igen, hogy a bolt nigériai. Az előbb nem csak azt felejtettem el, hogy földrajzilag is, kulturálisan is jóval messzebb vagyunk Afrikától, jogtalan az összehasonlítás a párizsi boltokkal, de az sem jutott eszembe, hogy a nigériai szokások, nyilván az étkezésiék is, mások lehetnek, mint a francia-afrikaiak. Tehát nem sok ismerős dolgot találhatok.

Volt sütnivaló banán, a frankofon afrikaiak *plantain*nek hívják. Láttam konzerveket, üdítőket, és nájlonzacskókban különféle szárított leveleket, Pierre biztos ezekből főzi a rizs mellé a szószt.

Az asszony letette a kagylót. Nagyon megnyerő, komoly, fegyelmezett arca volt. Magyar-angol keveréknyelven beszéltünk, nem nagyon tudtuk árnyalni. Lehettek rossz tapasztalatai az életben, mert szemmel láthatóan bizalmatlan volt, noha nagyon udvarias. Honnan tudhatnám, mit jelentenek számára az én ártatlan kér-

déseim, milyen emlékeket és asszociációkat keltenek benne?

Gyorsan leadtam, hogy Nigerben óvónő, Csádban rádiós oktató voltam, de ezzel nem hatottam meg. Hangsúlyozta, hogy ők nem menekültek, a férjével Nigériából turistaként érkeztek, megtetszett itt nekik (nem tudtam kideríteni, mi tetszett), úgyhogy visszajöttek, és itt maradtak, ennek tizenegy éve. A bolt egy éve van. Hogy a köztes időben mi történt, arra válasz helyett csak mosolygott. Nem, soha semmi bajuk nem volt, nem, még soha nem érte őket semmi rossz a bőrszínük miatt. Ezt nehéz volt elhinni, de nem erőltettem, a testbeszéde azt mondta, hogy hagyjál. Kicsit elszomorodtam, de hagytam, nem könnyű dolog az emberek közti párbeszéd.

Vallás

Teddy úgy fogalmaz, hogy vannak itt rossz dolgok is, de azt hallottam, hogy itt keresztények az emberek, akkor hát hol a szeretet? Magyarországon olyan sok okos ember van, sok nagy ember innen származik, akkor miért kell elrontani ezt, hová fog ez vezetni, én magyar vagyok, te nem vagy magyar... Ezt meg kellene gondolni, csak békességgel, megértéssel lehet az embereket meggyőzni. Egyszer egy sörözőben azt mondták egy feketére, aki turista volt itt, hogy „majom”, nem is értette, mit jelent a szó, és égő cigarettát dugtak az ingébe. Amikor ezt elmondta nekem, kérdezte: miért tették? Magyaráztam, folytatja Teddy, hogy az európai országokban ilyesmi mindenütt megtörténhet, ez olyan, mint a tiszta fehér ruhán egy csúnya folt.

Teddy szerint az egyházak dolga lenne felépíteni a rasszizmus ellen. Hiszen hogy fér össze a keresztény és a gyűlölet? Ezt hangosan ki kellene fejezni, nem csendben maradni. Ő egy szabadkeresztény egyházi gyülekezetbe jár, havonta egyszer találkoznak, bibliakör is van azoknak, akik még nem tudnak magyarul. Az fontos, hogy Istennel tudjunk beszélni.

Raymond is hívő keresztény. Katolikusnak született, eleinte abban nevelkedett, de aztán gondolkodni kezdett, olvasta az Írást, hisz Istenben és Krisztusban, és időnként eljár egy közösségbe, beszélgetnek, itt feketék és fehérek egyaránt vannak, a közösség nyitott mindenkinek. Neki a vallás adja az erőt az optimizmushoz. Igen, optimista, „ezért maradtam itt”.

Lamboni Annát az afrikai, természetközeli felfogás vonzza. Ott hisznek az ősökben, szentélyt állítanak nekik, áldozatot hoznak. Segítségért a nagymamámhoz fordulok, mondja, mind a kettőhöz, a togoihoz és a magyarhoz is; már nem élnek. Hiszem, hogy valahol ott vannak, szereteteink segítenek nekünk. A földi élet a mi önzésünk, hogy maradjon köztünk, akit szeretünk, de ő a halála után egy más síkon jelen van, él és segít nekünk. Nem kellene ehhez papok, ez közös a szüleimben, elfogadjuk a másikkal vallásokat, de nekünk különálló, szabad felfogásunk van erről.

Pierre-rel folyton jelen van az Isten. A napi öt imát ugyan nem tartja be, de Ramadankor mindig böjtöl. Az egészségnek is jót tesz a böjt. Reggel, ébredéskor rögtön az imára gondol, megköszöni az Égnek az új napot, később, ha elindul otthonról, a kapun kilépve is Istenre gondol. Ez sokat segít. Látja másokon is, hogy amikor bajok vannak, segít a gondolat: nagy az Isten. Mindig azt mondjuk, Inch'Allah, ha Isten akarja. Mert mindig minden megtörténhet. Ha Isten is úgy akarja. Ez a gondolat megerősít és támogat minket.

Az animizmusból sok minden megmaradt, nálunk például mindenki hord magán valami ezüstöt. Az ő karján is van egy szép ezüst karkötő. Ez kell, hogy sikerüljenek a dolgaink. Casablancában fekete vaskarkötőt hordanak, mindenki, a kisgyerekek is. Pierre időnként bort is fogyaszt (valóban nem mondható, hogy szigorúan tartaná a vallás szabályait, egyik barátja meg is szokta róni), és bizony ő is kilötyteng egy kicsit a földre, az ősöknek. Az ősöknek Afrika-szerte meg kell adni a tiszteletet, ennek számos formája van, az egyik az első korty földre lötytyintése. Anna is szívesen követi ezt a szokást, amikor lehet, persze nem parkettás szobában...

Reklám helyett

A köztünk élő afrikaiakat érdekli, hogy milyen képet alkot fogadott hazájuk az ő fekete földrészükről. Szeretnének hozzájárulni, hogy a magyarok egy kicsit jobban megismerjék Afrikát. A sportnál, zenénél, általában a kultúránál nincs jobb közvetítő. Afrikai együttesek, egyesületek, alapítványok sokaságára lelhetünk, pompás koncertek vannak, táncanfolyamok – az afrikai táncnak gyógyító ereje van, állítják sokan –, dobtanfolyam – az is segíti a belső energiákat és az egészséget –; van egy sikeres afrikai futballcsapatunk, a magyar közönség rendszeresen élvezheti az Afrikai Fesztivált, az Afrika Napokat az Afrimázs filmklubot, Kembe Sorel Africafé című rádióműsorát, van rendkívül aktív Afrikai-Magyar Egyesület és Magyar-Etióp Társaság, és ne feledkezzünk meg a fellelhető afrikai éttermekről, bár ezek néhány évenként változnak, új nevet kapnak, új helyre költöznek, de mindig érdemes őket kipróbálni.